

URBANISTICKÁ VÝROČÍ

LEDEN - ÚNOR 1999

Na počátek nového roku 1999 připadá výročí jednoho z opravdu geniálních tvůrců, patřícího mezi největší postavy světových dějin umění, architektury a stavby měst. Je to **Michelangelo Buonarotti** (6.3.1475 - 18.2.1564), od jehož úmrtí uplyne právě 435 let. Všeobecně je znám především jako skvělý sochař, což však nijak neoslazuje význam jeho ostatního díla.

Z jeho architektonické tvorby patří na prvé místo Svatopetrský chrám jako duchovní i hmotná dominanta Říma a celosvětový náboženský symbol. Michelangelo se tohoto úkolu ujal roku 1547 po mnoha předchůdcích.

Dokázal mistrovsky zvládnout - v řešení exteriéru i interiéru - tento skutečně mimořádný objekt a ani pozdější Madernova přístavba vstupní lodí nemohla oslabit jeho působivost.

Opravdovou virtuozitu Michelangelo prokázal na římském Kapitolu. Tam se musel vyrovnat s existencí šikmo stojícího staršího objektu, který jako by překážel vytvoření předpokládaného urbanistického souboru. On však dokázal tento objekt nejen zachovat, ale dokonce jeho zvláštní pozici doplnit novějšími stavbami. Zformoval tak tvarově neobvyklý lichoběžníkový prostor s jedinečným perspektivním působením.

V příštím roce v březnu uplyne od Michelangelova narození pět a čtvrt století a lze jistě očekávat, že mu bude věnována nejen v jeho rodné zemi odpovídající pozornost.

Druhou významnou postavou dějin architektury a urbanismu je **Domenico Trezzini** (1670 - 19.2.1734). Pocházel z Tessina na jižním úpatí Alp a byl prvním západoevropským architektem, kterého získal do svých služeb Petr Veliký. Po krátkém pobytu v Kodani byl v roce 1703 pozván do právě zakládaného Petrohradu, v němž svými díly vytvořil základní opěrné body dalšího

rozvoje města.

Stal se autorem Petropavlovské pevnosti, v níž následně v letech 1714-25 postavil chrám sv.Petra a Pavla, jehož vysoká a štíhlá věž je dodnes hlavní dominantou města. Vypracoval též celkový urbanistický plán Petrohradu. Ten sice nebyl Petrem Velikým přijat jako celek, avšak přesto se uplatnil v půdorysné osnově Velkého Vasilevského ostrova. Trezzini byl také autorem prvních ministerských budov nové carské rezidence, stejně jako položil základy k výstavbě Zimního paláce.

Právě před 300 lety se v bohaté šlechtické rodině narodil **Hans Georg Wenzeslaus von Knobelsdorff** (17.2.1699 - 16.9.1753). Svou životní dráhu začal zcela obvykle jako důstojník, avšak zřetelné výtvarné nadání jej přivedlo k malířství a posléze k architektuře. Stal se poradcem korunního prince Bedřicha pro umělecké otázky a doprovázel jej při válečných taženích i při cestách do ciziny. Společenské postavení mu umožnilo, aby se věnoval studiu architektury a stavby měst v Itálii, ve Francii a zejména v Paříži.

Roku 1740 byl svým příznivcem, v té době již Bedřichem II., jmenován "vrchním intendantem pruských zámků a zahrad" a to jak v Berlíně, tak i v provinciích. Mezi jeho realizované stavby patří velkoryse založený soubor zámku v Postupimě z let 1744-51. Jeho zcela ojedinělým dílem je předměstská královská rezidence a zahrady Sanssouci, prokazující jeho smysl pro celkovou prostorovou kompozici i řešení jednotlivých objektů a detailů.

Na rozdíl od Knobelsdorffa prošel **Leo von Klenze** (29.2.1784 - 27.1.1864) architektonickým školením u tehdejších předních berlínských a pařížských architektů, jako byl Gilly, Durand, Percier a Fontaine. Po studiích začal působit na královském dvoře v Kasselu, avšak vrcholem jeho životní dráhy bylo téměř půl století architektonické tvorby ve službách korunního prince a později krále Ludvíka I. Bavorského. Stal se v 1. polovině 19. stol. autorem téměř všech reprezentačních budov, přetvářejících Mnichov na královskou rezidenci. Neřešil přitom jen jednotlivé stavby, ale zabýval se i celkovou koncepcí hlavních reprezentačních náměstí a tříd.

Jeho věhlas přesáhl i za hranice Bavorska a byl pozván například do Paříže, Londýna, Budapešti a Petrohradu. Pro Paříž řešil náměstí Odeon a byl autorem prvního projektu kostela sv.Ludvíka. Ještě významnější stavby po sobě zanechal v Petrohradě. Je to slavný Izakijevský chrám a se Zimním

palácem související budova Ermitáže.

Při své rozsáhlé činnosti si však s podporou dvora dokázal najít čas pro studium antické řecké architektury, což se plně projevilo v jeho architektonických a urbanistických dílech. Ta nesou charakteristické znaky tzv. novořeckého slohu, patřícího v té době mezi módní výrazové prostředky. Postavení u dvora stejně jako znalost antiky jej zřejmě předurčily k tomu, aby byl po roce 1833 pověřen vypracováním plánu pro Athény. Ty se totiž staly po osvobození Řecka od Turků hlavním městem Řeckého království, na jehož trůn byl povolán příslušník bavorského vládnoucího rodu.

Přes tehdejší obdiv k antice si Klenze nedělal příliš velké starosti s uchováním půdorysné osnovy antických Athén. Navrhoval především v historizujícím pojetí soustavu reprezentačních tříd a náměstí, na které rozmísťoval nejdůležitější veřejné budovy. Ztěžilo mu však lze něco vyčítat, protože to bylo v jeho době obvyklé. Navíc vlastně z antických Athén mnoho viditelného nezůstalo a archeologické práce v tomto rozsahu nebyly uskutečnitelné. Nakonec se však alespoň podařilo zachránit Akropoli s nejbližším okolím, ačkoliv i na ní projektoval K.Schinkel nový královský palác.

Ještě do 19. století, ale zároveň již do zcela jiné doby patří **John Ruskin** (8.2.1819 - 20.1.1900). Není autorem žádného urbanistického plánu, ani žádné stavby. Byl především filozofem a spisovatelem. Spolu s W.Morrisem však stál u zrodu hnutí ARTS AND CRAFTS, které ovlivnilo nejen v Anglii, ale i v celé Evropě nový životní sloh, užité umění, architekturu i urbanismus. Právě do tohoto okruhu patřil např. Ebenezer Howard, autor myšlenky zahradních měst. Neméně se vliv hnutí projevil v řešení obytných domů, hledajících inspiraci v malebnosti rustikálních staveb.

Na počátku 20. století ovšem nemohly idylické koncepce rodinných domků a romantických malých městeček v zeleni nijak podstatněji ovlivnit bouřlivě probíhající a neustále se zrychlující urbanizaci. Stále více lidí se soustřeďovalo do velkoměstských aglomerací, vyvolávajících složité sociální, ekonomické i kulturní problémy. Velká města se stávala předmětem zájmu spisovatelů a zejména novinářů, kteří v nich nacházeli mnoho nových a přitažlivých námětů.

Mezi takové novináře patřil Američan **Robert Ezra Park** (14.2.1864 - 5.2.1944). Jeho zájem o městskou problematiku jej nakonec podnítil k univerzitnímu studiu psychologie a filozofie. Poučení hledal zejména

v Německu a v roce 1904 obhájil v Heidelbergu doktorskou práci na téma "Dav a společnost". Po návratu do USA se věnoval dalšímu studiu a pedagogické činnosti, která ho přivedla do Chicaga. Tam začal spolu s E.W.Burgesem roku 1916 přednášet zásady sociologie a spolu také napsali "Úvod do sociologické vědy".

V roce 1916 publikoval Park svou první větší práci o sociologii města a začal provádět tzv. "polní studie" - empirické výzkumy chování lidí ve městech. Roku 1925 vydal dnes klasickou knihu "Město", která je považována za zakladatelské dílo sociologie města. Dnes se všechny tyto aktivity, k nimž se připojovaly i další osobnosti, označují jako "chicagská škola sociologie města", jejímž důležitým znakem byl důraz na empirii.

Nelze opomenout, že se Park již v polovině 30. let věnoval sociální ekologii a zřejmě on razil pojem "ekologie člověka" v sociologickém slova smyslu.

O jedno desetiletí později než Park se v Bruselu narodil **Auguste Perret** (12.2.1874 - 4.3.1954). Spolu se svými mladšími bratry Gustavem a Claudem vedl velkou a úspěšnou stavební firmu. Ta se orientovala především na využití železového betonu a právem lze říci, že uvedli železový beton do francouzské moderní architektury. Jeho díla byla nejen technicky nová, ale zároveň umělecky působivá. Stačí jmenovat ze samého počátku překrásný činžovní dům v Rue Franklin nedaleko Trokadéra v Paříži z roku 1903. Již tehdy uvažoval o 200 metrů vysokých obytných domech ze železobetonu a k této myšlence se později mnohokrát vracel.

A. Perret: „Domy - Věž“ 1922

Kromě jednotlivých objektů se Perret věnoval také urbanistickým pracem. Patří mezi ně především studie věžových domů, které měly být rozmístovány podle hlavních pařížských výpadových komunikací. Je zajímavé, že tento projekt byl publikován pouze v populárním časopise *L' Illustration* a to v srpnu 1922. Autor článku J.Labadié nazval tyto objekty "katedrálami moderního města" a viděl v nich řešení provozních i hygienických problémů tehdejších velkoměst. Podle Perretových představ měl být totiž vytvořen kolem tehdejší Paříže 250 m široký zelený pás a pak teprve měly následovat "domy - věže", z nich každý měl mít 800 bytů - po 16 v každém z 55 podlaží. Ke stati byla připojena i kresba J.Lamberta, inspirovaná nejen Perretovými projekty, ale zřejmě i tehdejšími americkými mrakodrapy.

Tento Perretův projekt je zajímavý i tím, že vznikl již před 1. světovou válkou

v době, kdy roku 1908 v jeho ateliéru sbíral první zkušenosti Le Corbusier. Tehdy Perret diskutoval se svými spolupracovníky o městech se čtvercovým půdorysem, na němž by byly pravidelně rozmístěny věžové domy - což je vlastně základ pozdějších Le Corbusierových ideálních velkoměst z let 1922, 1931 a 1934. Ten se k tomuto tématu vyjádřil ve své knize "K architektuře" z roku 1923. Přiznává sice, že Perret přišel s myšlenkou věžových měst dříve, avšak zároveň říká, že se nakonec v základních principech i v architektonickém výrazu zcela rozešli.

Počátkem 20. let Perret kreslil též "schematický plán Velké Paříže". Počítal v něm s kanálem pro námořní lodě mezi Paříží a Le Havrem, se vzájemně propojenou soustavou zelených ploch, se satelitními městy i linkami předměstské rychlodráhy. Součástí tohoto projektu bylo i prodloužení

Champs Elysées jako hlavní městské osy a vytvoření nového velkého stavebního komplexu na jejím konci, což je vlastně první vyjádření o 30 let později zahájené výstavby La Defense.

Dalším velkým - a v tomto případě realizovaným - urbanistickým projektem A.Perreta je poválečná obnova centra Le Havru, kterou projektoval a vedl od roku 1947 do poloviny 50. let. Jednalo se tehdy o výstavbu nového městského centra na rozloze 150 ha na ploše zcela zničené válečnými událostmi. Perret zde zvolil klasičtější koncepci dvou na sebe kolmých os a také v architektonickém výrazu navázal na novoklasicismus. V tehdejší době byl tento úctyhodný projekt velmi kritizován, protože přinášel historickou inspiraci do doby, naprosto ovládané funkcionalistickou architekturou.

Na rozdíl od Le Corbusiera se Perret jen výjimečně vyjadřoval o architektonické tvorbě. Jeho jedinou soubornou nevelkou publikací je v roce 1952 v Paříži vydaný stručný text, který nazval "Příspěvek k teorii architektury". Dochovaly se však záznamy jeho vysokoškolských přednášek a veřejných vystoupení. Patří mezi ně též odpovědi na dotazy po přednášce v pražském Národním klubu dne 27.11.1947. Zdůraznil tam zejména význam klasicismu, jehož hlavním principem je "podřízení přírodním a trvalým podmínkám". Zároveň však řekl, že "princip ekonomie v architektuře je přirozený" a "prefabrikaci patří budoucnost". Právě pro dnešní dobu jsou aktuální jím citovaná slova A.Gida, že "co se zdá zprvu nejmodernější, nejdříve zastarává a .....každá afektace je známkou vrásek".

A.Perret navštívil ovšem naši zemi již v meziválečném období na počátku 30. let. U K.Honzíka nalezneme vzpomínku na tehdejší Perretův pobyt v Praze, kdy mu mimo jiné Havlíček s Honzíkem předváděli svůj projekt Penzijního ústavu. Perret zcela pochopitelně neprojevil žádné zvláštní nadšení a tak i oba mladí autoři si k jeho vyjádřením zachovali zdrženlivý postoj. Během svého pobytu v Praze viděl Perret novostavbu Veletržního paláce a zároveň jemu jistě velmi blízkou Englovu budovu podolské vodárny. Podle sdělení tehdejších účastníků této události Perret ve vazbě na tyto dva objekty označil naši zemi za "bláznivou". Jako důvod tohoto názoru uvedl, že se tu stavějí veřejné budovy jako fabriky a naopak provozní objekty se bohatě architektonicky ztvárňují.

Jiří Hruža

Le Havre

A. Perret: Le Havre - projekt